

MİLLİ MÜCADELE YILLARINDA AYRILIKÇI KÜRT GİRİŞİMLERİNE
KARŞI DOĞU VILAYETLERİNDEN MECLİS- MEBUSAN'A VE
TBMM'NE GÖNDERİLEN PROTESTO TELGRAFLARI

THE PROTEST TELEGRAPHS SENDING TO OTTOMAN DEPUTS
ASSEMBLY AND TURKISH GREAT NATIONAL ASSEMBLY FROM
EASTERN PROVINCES AGAINST TO SEPERATIST KURD ATTEMPTS

Yrd. Doç. Dr. Mehmet OKUR*

XIX. Yüzyıl boyunca “Şark Meselesi” adı altında Osmanlı Devleti’ni parçalamaya çalışan Avrupa’nın büyük devletleri, bu konuda Osmanlı Devleti bünyesindeki Rum, Bulgar, Sırp, Ermeni ve diğer küçük Hristiyan grupları ile Arap ve Kürtleri de etkin bir şekilde kullanmışlardır. Avrupa Devletlerinin bu politikaları sonucunda XIX. Yüzyılda ve XX. Yüzyılın başında Doğu Trakya hariç Osmanlı Devleti’nin Balkanlardaki toprakları tamamen elden çıkmış, Asya kesiminde Arapların bağımlılığı kâğıt üzerinde kalmış, Ermeni meselesi Avrupa kamuoyunun önemli bir konusu haline gelmiş ve ayrılıkçı Kürtçü topluluklar yaratılması başarılıdır.¹ Yalnız

* Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ Avrupa devletlerinin Kürtleri Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtmaları XIX. Yüzyılın başına dayanır. Bu devletlerden Ruslar, İran ve Osmanlı Devleti ile yaptığı savaşlarda bazı Kürt aşiretlerinden yararlanmaya çalışırken, İngilizler de “Doğu Hindistan Şirketi” vasıtasıyla bölgedeki Arapları ve Kürtleri Osmanlı Devleti’ne karşı ayaklandırmaya çalışmışlardı. Bu şirketin mensuplarından çoğu, sivil elbise giymiş İngiliz subayları idiler. Bunlar hükümetleri adına onların arasına girerek kışkırtıcılık yapıyor, halkın isyan etmesi için gayret gösteriyorlardı. Kolkhan, Mc Donalt, Hiyd, Brotr, Ric isimli ajanlar bunların en tanınmışlarıdır.

Kürt unsurunu kullanmak diğerleri kadar kolay olmamıştı. Hatta milli mücadele yıllarında Türkiye topraklarının da önemli bir kısmını içine alan bir bölgede kendi kontrollerinde bir Kürt devleti kurulması için yoğun çaba harcayan İngilizler, bu çabalarının olumsuz bir şekilde geri tepeceğinden sürekli endişe duymuşlardır.²

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra harekete geçen İngilizler, Güneydoğu vilayetlerini işgal etmeye ve Kürtçülük propagandasına hız vermeye başladılar. İngilizlerin bu dönemdeki Kürtçülük propagandasındaki amaçları, kendi kontrollerinde bir Kürt devleti kurmak suretiyle, Musul ve Kerkük petrol bölgelerini hakimiyetleri altına almak³, Bolşevizmin güneye doğru yayılmasına engel olmak, Hindistan yolunun güvenliğini sağlamak ve işgallere karşı uyanan Türk milli hareketini bastırmaktı.⁴

Silah, cephane, teçhizat bakımından bölgeye gizli gizli isyan malzemeleri yağın İngilizler, bazı Kürt aşiret reisleri ile irtibat sağlamayı başarmışlar ve onlarla gizli işbirliğine girişmişlerdi. İngilizlerle işbirliğine giden bu aşiretler 1815 yılında ayaklanmışlarsa da çabuk kontrol altına alınmışlardır. Yine 1829 yılında İngilizlerin Irak'ın Süleymaniye bölgesine bir subay ekibi göndererek burada Kürtlere askeri talimler yaptırarak ve onları eğittikleri tespit edilmişti. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Tekin Erer, Kürtçülük Meselesi, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1994, s. 31 – 46.

² Bilal N. Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992, s. 107.

³ Taner Baytok, İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara, 1970, s. 32; Erol Ulubelen, İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, İstanbul, 1967, s. 217; Ömer Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926), Ankara, 1978, s. 68. İngiliz Yüksek Komiseri Amiral Robeck'in 4 Aralık 1919'da Londra'ya gönderdiği telgrafta Musul – Kerkük bölgesindeki Kürtlerin kendileri açısından vazgeçilmez unsurlardan olduğu üzerinde durulmakta ve onlarla ilgilenmekten asla vazgeçilmemesi tavsiye edilmekteydi. British Documents On Foreign Affairs, Series B, Part II, Volume I, Doc.99, 163681, No: 2271.

⁴ Yaşar Akbıyık, Milli Mücadelede Güney Cephesi (Maraş), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 28; Bilal N. Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk II, T.T.K Yayınları, Ankara, 1975, s. 328; Ahmet Mesut, İngiliz Belgelerinde Kürdistan, Doz Basım ve Yayıncılık, İstanbul, 1992, s. 115.

Bu amaçlarını bir an önce gerçekleştirmek isteyen İngiltere, merkezleri İstanbul'da olmak üzere çok sayıda ayrılıkçı Kürtçü cemiyet kurdurdu⁵ ve bölgeye çok sayıda askeri ve siyasi temsilci gönderdi ki, bu temsilcilerden en önemlisi Binbaşı Edward Noel idi.⁶ Bu sıralarda Türkiye'de incelemelerde bulunan Amiral Bristol'un Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı'na çektiği 30 Eylül 1919 tarihli telgrafına göre; İngilizlerin Noel gibi ajanları vasıtasıyla Kürtleri yanlarına almayı ve Anadolu'da oluşmakta olan milliyetçi akımını boğmayı hedefliyordu.⁷ Bölge halkını İngilizlerin yanına çekmek için büyük çaba sarfeden Noel'e göre; Mustafa Kemal Paşa'nın yarattığı durum tehlike arzederse, O'na karşı bölgedeki Kürt unsuru kullanılabilirdi. Hatta bu amaçla, bir an önce İstanbul Hükümeti'ne ayrılıkçı Kürt ileri gelenlerinden vali ve mutasarrıf tayin edilmeliydi.⁸ Nitekim bu amaçla İstanbul Hükümeti tarafından, Elazığ Valisi Ali Galip, Sivas Valiliği'ne atanmış ve ayrılıkçı Kürt kuvvetlerinin yardımıyla Sivas Kongresi'nin engellenmesi kendisinden istenmiştir.⁹

⁵ Erer, Kürtçülük Meselesi, s. 29 – 30.

⁶ Binbaşı Edward Noel'in faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz M. Kemal Öke, İngiliz Ajanı Binbaşı E.W.C. Noel'in "Kürdistan Misyonu" (1919), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992.

⁷ Orhan Duru, Amerikan Gizli Belgelerinde Türkiye'nin Kurtuluş Yılları, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2001, s. 51.

⁸ Salahi R. Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I, T.T.K Yayınları, Ankara, 1995, s. 121; Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk I, s. 117. Noel'e göre; Emin Ali Bedirhan'ın Diyarbakır Valiliği'ne, General Hamdi Paşa'nın da 10. Kolordu Kumandanlığı'na atanmalıdır. Ayrıca bölgedeki müdafaa-i hukuk etkisini kırmak için Vali Emin Ali Bedirhan'ın yanına ayrılıkçı Kürt şeyhlerini de alarak bölgede bir gezinti yapması yerinde olacaktır. Bu gezinti sırasında bu kişilerin yanında herhangi bir İngiliz subayının bulunmaması gerekir. Bu durum için içinde İngiltere'nin olmadığı imajını verecektir. Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk I, s. 119.

⁹ M. Müfit Kansu, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, T.T.K Yayınları, Ankara, 1997, s. 268 – 269.

İngilizler, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya Binbaşı Noel gibi Kürtçü faaliyetlerde bulunacak ajan yada temsilciler göndermekten başka Şeyh Abdülkadir gibi ayrılıkçı Kürtçü aydınları da Wilson Prensiplerinden faydalanmaları yönünde kışkırtarak otonom bir Kürt devleti kurulması için çaba harcıyorlardı.¹⁰ Nitekim Sevr Anlaşması'na bunu sağlayacak maddeler de koydurmuşlardı.¹¹

Ancak vicdanı para ile satın alınanlar dışında halktan hiç kimse İngilizlerin Binbaşı Noel gibi ajanları vasıtasıyla Kürtçülük propagandası yapmasına itibar etmediği gibi¹² Kürt ayrılıkçılarının çalışmalarını da sert bir şekilde eleştirmişlerdi. Nitekim

¹⁰ British Documents On Foreign Affairs, Doc. 163, E 1776/11/44, No: 254.

¹¹ Bu maddeleri şöyle sıralamak mümkündür:

Madde 62: Fırat'ın doğusunda, ileride tayin edilecek Ermenistan sınırının güneyinde Türkiye'yi, Suriye ve Irak'tan ayırarak sınırın şimalinde bulunan Kürt unsurunun sayıca fazla olduğu yerlerin mahalli muhtariyeti planı bu muahedenin yürürlüğe konulmasından itibaren altı ay içinde İstanbul'da İngiltere, Fransa ve İtalya devletlerinin birer murahhasından mürekkep olarak toplanacak bir komisyon tarafından hazırlanacaktır

Madde 63: Osmanlı Hükümeti, bu komisyonun kararlarını kendisine tebliğinden itibaren üç ay içinde uygulayacağını şimdiden taahhüt eder.

Madde 64: İşbu muahedenin yürürlüğe konulmasından bir sene sonra 62. maddede zikredilen muntıkaldaki Kürtler, bu yerlerdeki Kürtlerin ekserisinin Türkiye'den ayrılarak müstakil olmak dilediğini ispat eyleyerek Cemiyet-i Akvam'a müracaat eder ve Meclis'te bu ahaliyi istiklale layık görerek bunlara istiklal vermesini Türkiye'ye tavsiye eyer ise, Türkiye bu tavsiyeye uymayı ve bu yerler üzerindeki bütün haklarından vazgeçmeyi şimdiden taahhüt eder. Bu vazgeçmenin teferruatı, başlıca müttefik devletlerle Türkiye arasında yapılacak özel bir mukavele ile tespit edilecektir. M. Cemil Bilsel, Lozan I, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1998, s. 312 – 313.

¹² Binbaşı Noel'in Nisan 1919 başında yaptığı Güneydoğu Anadolu seyahatinde çok sayıda aşiret reisine konuk olmasına ve onları İngiltere tarafına çekmeye çalışmasına rağmen, aşiretlerin çoğu kendisine, açıkça Osmanlı Devleti'nin yanında yer alacaklarını ve İngiltere dahil bütün işgalcilere karşı kanlarının son damlasına kadar savaşacaklarını söylemişlerdir. Noel, daha sonraki yazışmalarında kendisine karşı gösterilen bu tavrın ne İstanbul, ne de müdafaa-i hukukçuların gayretleri sonucunda yeşerdiğini, bunun halkın

Silvan kazasının ileri gelenleri tarafından 29 Şubat 1920'de; Sadarete, Müttefik Devletler elçiliklerine, Paris Sulh Konferansı'na, Heyet-i Temsiliye'ye ve Meclis-i Mebusan'a çekilen telgrafta, Kürt Şerif Paşa'nın Paris'teki faaliyetlerinin¹³ millette büyük bir infial uyandırdığı dile getiriliyor ve "milyonlarca lira servet toplayarak Kürt devleti kurmak gibi hasis bir emel peşinde koşan bu kişinin çalışmasının tesirini anlamak üzere bir zaman için olsun bu havaliye gelsin, takdir armağanının bir kurşundan başka bir şey olmayacağını bizzat görecektir..." deniliyordu.¹⁴ Yine General Allenby tarafından İstanbul Yüksek Komiseri Amiral Robeck'e gönderilen 20 Eylül 1919 tarihli telgrafta; Kürtler üzerindeki yoğun propaganda çalışmalarına rağmen Kürtlerin büyük çoğunluğunun ayrı bir devlet kurulmasına ve iç karışıklık çıkmasına karşı olduğu belirtilmekteydi.¹⁵ İngiliz Yüksek Komiserliği'nden Londra'ya gönderilen başka bir telgrafta ise, İtilaf Devletleri ile herhangi bir çatışma durumunda 30.000 Kürdün Mustafa Kemal Paşa hareketine katılma ihtimali bulunduğu belirtiliyordu.¹⁶ Kürtlerin tavrını ortaya koyan en önemli gelişme biri de bu sıralarda Doğu ve

doğal inisiyatifinden kaynaklandığını belirtecektir. Öke, İngiliz Ajanı Binbaşı E.W.C. Noel, s. 29-43; M. Kemal Öke, Belgelerle Türk – İngiliz İlişkilerinde Musul ve Kürdistan Sorunu 1918 – 1926, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1992, s. 24 - 30.

¹³ Bu sırada barış görüşmelerinin devam ettiği Paris'te Kürt iddiaları ile ilgili bir bildiri yayınlayan Şerif Paşa, kurulmasını istediği Kürt devletinin sınırlarını şöyle tanımlıyordu: Kafkas sınırında Ziven'in kuzeyinden batıya, Erzurum, Erzincan, Kemah, Arapkir, Besni ve Divicik'e; güneyde Harran, Erbil, Kerkük, Süleymaniye, Sina hattından İran sınırına kadar. Sonyel, Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I, s. 27-28. Şerif Paşa aynı günlerde Ermeni Bogos Nubar Paşa ile ortak hareket etme kararı da almıştı. Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk I, s. 273 – 274.

¹⁴ Silvan eşrafi ile Beşiri eşrafi daha önce de Kürtçülük propagandasını tel'in eden bir protesto telgrafı çekmişti Akbiyık, Milli Mücadelede Güney Cephesi, s. 33 – 34.

¹⁵ Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk I, s. 118; Doğu Perinçek, Kurtuluş Savaşı'nda Kürt Politikası, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999, s. 136.

¹⁶ British Documents On Foreign Affairs, Doc 75 (151212).

Güneydoğu Anadolu'daki aşiret liderlerinden bazılarının Erzurum'da toplanan Kongre üyeliği'ne, bazılarının da Heyet-i Temsiliye'ye seçilmeleri idi.¹⁷

Güneydoğu Anadolu'daki Kürtçülük propagandasına karşı bölgenin her yerinden tepkiler gelmekteydi. Bu tepkiler bazen İngiliz birliklerine karşı ayaklanmalar bazen de protesto telgrafları şeklinde cereyan etmekteydi.¹⁸ Zira, yüzyıllardır Türklerle birlikte hareket eden Kürtler, kendi içlerindeki işbirlikçilerin peşine gitmemişler, Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki milli hareket içersinde yer almışlardır. Bu durum bölgedeki İngiliz subaylar tarafından İstanbul'daki Yüksek Komiserliğe bildirilen raporlarda da yer almıştı.¹⁹ İtilaf Devletleriyle birlikte hareket eden sözde Kürt aydınlarına sert tepki gösteren Doğu ve Güneydoğu halkı, gerek son Osmanlı Mebusan Meclisi'ne gerekse Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gönderdikleri telgraflarla bu kişileri protesto etmişlerdir.

Erzincan'dan gönderilen ve 26 Şubat 1920 günü Meclis-i Mebusan'da okunan telgrafta şöyle denilmektedir:²⁰

“Meclis-i Mebusan Riyaset-i Celilesine

¹⁷ Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970, Belge 27, 47 – 52.

¹⁸ Paul C. Helmreich, Sevr Entrikaları, Büyük Güçler, Maşalar, Gizli Antlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi (Çev: Şerif Erol), Sabah Kitapları, İstanbul, 1996, s. 155. İngiltere'nin İstanbul Yüksek Komiseri Amiral Robeck'ten Dışişleri Bakanı Lord Curzon'a gönderilen 26 Aralık 1919 tarihli telgrafta, Kerkük, Revandiz, Erbil ve Süleymaniye'deki İngiliz birliklerine karşı Kürtlerin ayaklandıkları ve bölgedeki Kürt aşiretlerinin Türklerden başka hiç kimsenin hükümrانlığını kabul etmeyecekleri bildirilmekteydi. British Documents On Foreign Affairs, Doc 116, 170729, No: 2399.

¹⁹ Öke, İngiliz Ajanı Binbaşı E.W.C. Noel, s. 116. Ünlü İngiliz casusu Lawrence de kendilerinin yanlış ve haksız bir iddia ile Kürdistan diye bir saha ortaya attıklarını doğuda yaşayan halkın ısrarla birlik şuuruna sahip olduğunu gördüğünü anılarında belirtecektir. (S. Kaya Seferoğlu – Kemal Türközü, 101 Soruda Kürtlerin Türk Boyu, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, Ankara, 1982, s. 87)

²⁰ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre IV, Cilt: 1, Ankara, 1992, s. 208.

Vatan haini, din düşmanı Şerifnam şahsın Bogos Nubar ile teşrif-i mesai ederek Kürtlerin mukadderat-ı atiyesi hakkında beyan-ı mütalaa ettiğini istihbar ettik. Kürtlük ve Türklük birliktir. Yekdiğerinin öz kardeşi ve din kardeşidir, her iki millet için vatan müşterektir. Tarihi işhad ederek muhterem vekillerimize şurasını arz ederiz ki Kürtler vatanlarının istihlâsı uğrunda şimdiye kadar Türklerle ilk 'saf-ı harb'de kanlarını akıtmışlar ve âtiyen de hükümetimizin beka ve saadeti için aynı surette hareket edeceklerdir. Camia-i Osmaniye ve islamiyeden hiçbir zaman ayrılmak fikir ve hayallerinden geçmez. Dünyanın sonuna kadar bu camia-i İslamiye ve Osmaniye dahilinde yaşamak azmindedirler. Binaenaleyh gerek mahüd Şerif ve gerek bunun âmâline hizmet edecek herhangi bir herifin azm-ı mâruzumuz hilafındaki müracaat ve teşebbüsatını kemâl-i nefretle red ve hükümet-i mukaddesimize tevhid-i mukadderat eylediğimizi bütün âlem-i insaniyete ilan eyleriz. İcab eden mahallere de müracaat edilmiştir.

Ulemadan	Belediye Reisi	Ulemadan
Şeyh Saffet	Ali Rıza	Şeyh Hacı Fevzi
Tüccardan	Keçel Aşireti Reisi	Abbasi Aşireti Reisi
Arap Zade Ahmet	Yusuf	Seyyid Ali
Tüccardan	Kelâni Aşireti Reisi	Eşraftan
Ruh Zade Halis	Hüseyin	Hacı Mehmet
Eşraftan	Eşraftan	Tüccardan
Çapık Zade Münir	Ahmet Paşa Zade Şemsi	Tavşan Zade Recep
Tüccardan	Tüccardan	Aşuranlı Aşireti Reisi
Hacı Eşbeh Zade Şükrü	Müftü Zade Hakkı	Yusuf
Balabanlı Aşireti Reisi	Beratlı Aşireti Reisi	Ulemadan
Paşa Bey	Çiçek	Müftü Osman Fevzi
Ahaliden	Eşraftan	
Hacı Zade Veli	Beyzade Sami"	

Aynı konuyla ilgili Diyarbakır'dan gönderilen telgrafta da, kendini Kürtlerin vekili gibi gösteren Şerif Paşa'nın teşebbüsâtı şiddetle protesto edilmekte ve Hilafet-i

İslamiye ve Saltanat-ı Osmaniye'den ayrılmanın asla söz konusu olamayacağı ifade edilmekteydi.²¹

Bu telgraflardan sonra kürsüye gelen Bayazıt Mebusu Şefik Bey de, Kürt ayrılıkçılarına ve Ermenilerle işbirliği edenlere yönelik şu konuşmayı yaptı:

“Efendiler, Paris'te Bogos Nubar Paşa ile Şerif Paşa ittifak ediyorlar ve aralarında bir itilafname tanzim ve teati ediyorlar. Bu itilafnamelerinde Kürtlerin Ermenilerle müşterek ve kardeş bir kavim ve cinsten olduklarından ayrılarak bir hükümet teşkiline karar veriyorlar.

Bunların imzası tahtında bulunan mukavele ve taahhütnamelerini gazeteler aynen neşr ve ilan etti. İşte bu kararnameleridir ki Ekrad-ı aşairin istihbar eylemesi üzerine, bugün Erzincan Livası ona bir rüesay-ı aşairden ve aynı surette Diyarbekir Vilayet-i aşairinden iki telgrafname manzur-ı alileri oldu. Bu haber memul ederim ki memalikin ve Kürt ile meskûn mahallerin herhangi tarafına sirayet etse – ki henüz memalik-i baidenin bir kısmına vasil olmamış oluyor – meclis-i aliniz binlerce bu misillu telgrafı görecek ve okuyacaktır.

Şerif Paşa'nın ekrad nazarında ne kıymeti, ne de ekrad-ı aşairin bunu tanıyacak ve kendisine itimad edecek bir rey-i vardır.²² Salabet-i diniye ve şecaat-ı fitriyesiyle maruf ve mümtaz olan Kürtler, Devlet-i Osmaniye'nin teşekkülünden itibaren bütün mevcudiyetiyle saltanat-ı Osmaniye'nin bir rükn-ü rekini olarak Türk kardeşleriyle el ele vermiş ve bugüne kadar yekdiğerinden kat'iyen ayrılmamak suretiyle yaşamışlardır. Kendilerini bu rabita-i diniye tamamıyla yekdiğerine rapt ve bent ettiği gibi karabet, sıhriyyet dahi kendilerini memzuc bir halde bırakmıştır. Her tarafın ve hususiyle vilayet-i şarkiyemizin nüfus-u umumisinden yüzde doksan beşini teşkil eden bu kütle-i muazzama-i İslamiye içinde Türk, Kürt farkı ve tebayünü ve hiç ayrı gayrısı yoktur. İslamiyet, kavmiyet ve milletin pek çok fevkindedir.

²¹ Meclis-i Mebusan zabıt Ceridesi, Devre IV, Cilt: 1, s. 208.

²² Şerif Paşa'nın Kürtler nazarında hiçbir etkisi olmadığını İngiltere'nin İstanbul Yüksek Komiseri Amiral Robeck de belirtmektedir. (Amiral Robeck tarafından Lord Curzon'a gönderilen 30 Mart 1920 tarihli rapor) Ulubelen, İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, s. 257.

Şerif Paşa kimden vekalet almıştır? Şerif Paşa Ermenilerin, Kürtlerin bir kavim olduğu iddiasında bulunuyor. Evet Ermeni kavmi vardır, fakat hiçbir Kürt, Ermeni olamaz. Hiçbir Ermeni de Kürt olamaz... Şerif Paşa emin olmalıdır ki kendisinin verdiği bu kararını herhangi bir Kürt lanetle, nefretle yüzüne çarpar.

Şerif Paşa, sırf kendi nam ve hesabına bir mukavelenameye vaz-ı imza ediyor. Fakat bendeniz Kürtler namına söz söylüyorum, mümessil vekilleri olduğum Bayazıt Sancağı'nda meskûn bulunan Celali, Adamanlı, Zilanlı, Sibkanlı, Haydaranlı, Atmanlı, Sarahlı, Cemadanlı aşairi ve bunlara mensup olan binlerce kabail ve yüzbinlerce Kürt mümessil-i sıfatıyla söylüyorum ki, Şerif Paşa'nın bu kararını kabul edecek hiçbir Kürt yoktur...

... Kürtler ki, Rus Çarlığının dünyayı tedhiş ettiği zamanlarda, Rus Hükümeti fiili olarak kendilerine bir çok mevaid, her türlü fedakârlık gösterdiği halde nefretle reddederek cihet-i camia-i İslamiyeden, saltanat ve hilafetten kat'iyyen ayrılmadılar. Harb-i ahirde yine Rusların her türlü iltifat ve iğfalatına kapılmayarak vatanlarını hatve müdafaa ederek topraklarının üzerine kanlarını akıtarak milyonlarla mevaşi ve milyarlarla servetlerini feda ederek dahil-i memalik-i Osmaniye'ye hicrete mecbur ve bin türlü sefalet ve zarurete duçar oldular... Kürtlerin, Türk kardeşlerinden, medrese, mektep, yol, fabrika ister ama bunu Devlet-i Osmaniye'den ve Meclis-i alinizden ister. Bu taleplerin zamanını da bilir... ”²³

Şefik Bey'den sonra kürsüye gelen Erzurum milletvekili Celalettin Arif Bey de;

“Nice senelerden hatta diyeceğim ki asırlardan beri serhatlerimizde vatanın ikinci bekçiliğini, Rus çarlığına karşı sinisini bir siper itihaz eyleyen ve birbirlerine karşı habl-i metin-i İslam ile merbut olan Türk ile Kürd'ü bir takım menfaatperestan – ve hatta müsaadenizle söyleyeceğim – bir takım vatansızlar bu iki öz kardeşi birbirinden ayırmak istiyorlar.

Vakıa 'Makyavel'in bir prensibi vardır, 'icray-ı ahkâm etmek için tefrik ediniz' diyor. Bu prensibi tetkik etmeği arzu eyleyenler, demin bahseylediğim bir takım hodkamları, vatansızları kendilerine alet itihaz etmişler, onları bu vadiye sevk eylemek

²³ Meclis-i Mebusan zabıt Ceridesi, Devre IV, Cilt: 1, s. 209.

istiyorlar. Bu saikler meyanında da, bittabi hepimizin bildiğimiz küçük fakat gözü aç büyük emperyalist bir unsur da tabidir ki bunun neticesini bekleyip ondan müstefit olmak istiyor

Halbuki, onlar bilmiyorlar ki Türklerle Kürtler pek yakın zamanlarda acı bir dersi ibret aldılar. O dersi ibret, gözlerinin önünde bulunduktan sonra hiçbir Türk ile Kürd'ü hiçbir vakit bu suretle tefrik etmek mümkün değildir. Evet gazetelerde bizler de gördük, Şerif Paşa ile Nubar Paşa müşterek bir tebligatta bulunmuşlar ve orada Kürtler de tıpkı Ermeniler gibi 'zalim Türklerin elinden kurtarılmalarını' istiyorlarmış. Bunu başkası söyleyebilir fakat Şerif Paşa gibi bu devletin sefiri olmuş, bu devletin nan ve nimeti ile perverde olmuş bir adam bu suretle memleketine hıyanet edemez. Kürt olan pederi Sait Paşa bu memleketin en büyük mevkiini işgal etti. Hariciye Nezareti'nde devletin umur ve siyasetini bir hayli zaman idare eyledi. Fakat ne talihsiz adammış ki oğlu memleketini Ermenilere ve kardeşi de İzmir'i Yunanlılar'a peşkeş çekmek azminde bulundular.

Şerif Paşa'nın vekaleti nedir? Gelen telgrafnamelerde görüyoruz. Kürt Teali Cemiyeti namı tahtında İstanbul'da bir takım menfaati hususiye arkasında dolaşanların teşkil eyleyip Avrupa'ya Şerif Paşa'ya göndermiş oldukları vekâletname ile bunların Kürtler ile Ermenilerin ittihadını temin etmesini istiyorlar.

Halbuki aynı zamanda bu vekalet Şerif Paşa'ya verilmemiştir. Şerif Paşa ile beraber Lütfi Fikri Bey'e de aynı vekaleti göndermişlerdi. Fakat Kürt olan Lütfi Fikri Bey böyle bir talebi kabul etmedi. Ve böyle bir talebi kabul eylemek tenezzülünde bile bulunmadı ve böyle bir ihaneti kabul etmeyeceğini de alenen söylemek lütfunda bulundu.

Bugün Kürtler şu okunan telgraflarla bize ilan ediyorlar ki, biz Osmanlı kalmak isteriz ve hiçbir zaman da camia-i Osmaniye ve İslamiyeden ayrılmak istemeyiz..."²⁴ şeklinde bir konuşma yaptı.

Siverek mebusu Bekir Sıtkı Bey de konuşmasında mebus arkadaşlarının sözlerine ve Doğu ve Güneydoğu'dan gelen telgraflara atıfta bulunduktan sonra

²⁴ Meclis-i Mebusan zabıt Ceridesi, Devre IV, Cilt: 1, s. 210.

Kürtlerin Osmanlı Devleti'nden ayrılmak istemediklerini belirtmiş ve bir Diyarbakır mebusu olarak, çoğunluğunu Kürt ve Türklerin oluşturduğu Diyarbakır ahalisinin Osmanlı Devleti'nden ayrılmayı kat'iyyen hatırlarına getirmediklerini, Şerif Paşa namındaki şahsın Kürtleri temsil edemeyeceğini ifade etmiştir.²⁵

Sinop mebusu Rıza Nur Bey de yaptığı konuşmada; İtilaf Devletleriyle ve Ermenilerle işbirliği yapan bazı Kürtlerin, yurt dışında gazete çıkarmakla, cemiyet kurmakla veya muhtıra yazmakla meşgul olduklarını açıkladıktan sonra, memleket dahilindeki Kürtlerden gelen ve Türklerden ayrılmak istemediklerine dair Meclis-i Mebusan'a gönderilen yığın yığın telgraflardan bahsetmiş ve Kürtlerin asıl temsilcilerinin yurt dışında ülkeyi parçalamak peşinde koşanlar değil, bu protesto telgraflarına imza atanlardır demiştir.²⁶

1 Mart 1920 günü Meclis-i Mebusan'da Şerif Paşa ile Bogos Nubar Paşa'nın Ermenilerle Kürtlerin müşterek bir devlet teşkiline gayret etmeleri hakkında iki protesto telgrafı daha okundu. Siverek'ten gönderilen bu telgrafnamede de şöyle denilmektedir:²⁷

“Meclis-i Mebusan Riyaset-i Celilesine

Paris'te bulunan Şerif Paşa, memleketimizin Ermenilerle müşterek bir idare tesisine Bogos Nubar Paşa ile müttefikan teşebbüs ettikleri istihbar oluyor. Vahdet-i İslamiye ve camia-i Osmaniye haricinde ve makam-ı muallayı hilafetten başka bir idare tahtında yaşamak bizim için gayr-i mümkün bulunmuş ve böyle bir idarenin teessüsü ve bunun idaresi için seller gibi kan akması ve yüz binlerce efradın imhası ve mamurelerin virane haline inkılabı ile de kaabil bulunmadığı gibi, yeni baştan naire-i cidali iş'alden maada bir fayda temin edemeyeceği ve Şerif Paşa'nın biz Kürtler hakkındaki beyanat ve taahhüdünün zerre kadar haiz-i ehemmiyet bulunmadığı enzar-ı efhamilerine arz ve beyanat-ı vakiyayı kemal-i şiddetle protesto ve nefretle red ederiz.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi

Ulemeden

Şeyman Aşireti Reisi

²⁵ Meclis-i Mebusan zabıt Ceridesi, Devre IV, Cilt: 1, s. 211.

²⁶ Meclis-i Mebusan zabıt Ceridesi, Devre IV, Cilt: 1, s. 211 – 212.

²⁷ Meclis-i Mebusan zabıt Ceridesi, Devre IV, Cilt: 1, s. 300.

Cudi	Aşım	Ali
Müftü	Ulemadan	Türagan Aşireti Reisi
Osman	Şeyh Musa	Sa'dun
Eşraftan	İzoli Aşireti Reisi	Gegeri Aşireti Reisi
Mahmut	Zülfikâr	Rüştü"
Mualliminden	Belediye Reisi	Teba Hatip Aşireti Reisi
Ömer	Rıza	Mustafa
Karakeçi Aşireti Reisi		
Abdülkadir		

Aynı hususta Derik'ten çekilen telgrafname ise şöyleydi:²⁸

"Meclis-i Mebusan Riyaset-i Celilesi vasıtası ile Paris'te Sulh Konferansı Heyet-i Celilesi'ne

Şerif Paşa'nın Kürtler adına Ermeni murahhası Nubar Paşa ile müştereken heyet-i celilerine bir muhtura verdikleri mesmuumuz oldu. Biz Kürtlerin Camia-i Osmaniye'den başka hiçbir idareyi kabul etmeyeceğimizi, bu uğurda son ferdimizi fedaya hazır olduğumuzu evvel ve ahir arz ve ilan eylemiş idik. Şerif Paşa'nın Kürtlerden bir ferdimizin bile vekil ve mümessili olmadığı halde hod ve hod fuzuli olarak verdiği bir muhturanın Heyet-i celilerince ednay-ı kıymeti haiz olamayacağına kâni isek de, bu teşebbüsün mevzu-i bahs ve müzakere olması asayiş-i alemin yeni baştan ihlaline sebebiyet verilmiş demek olacağından, buna meydan verilmemesini rica eder, Kürtler namına hiçbir sıfat ve salahiyeti olmayan şerif Paşa'yı kemal-i nefret ve şiddetle protesto ederek tabiiyeti ile şerefıab olduğumuz Devlet-i Osmaniye'den başka bir şekl-i idareyi kabul edemeyeceğimizi bu kere de tekrarla bu babta Heyet-i celilerinin nazar-ı dikkatini celp ederiz.

Derik Kazası Müftüsü

Kâzım

Ulemadan

Belediye Reisi

Hasan

Ulemadan

²⁸ Meclis-i Mebusan zabıt Ceridesi, Devre IV, Cilt: 1, s. 301.

Ahmet	Ali
Dirik'in Potan Aşireti Reisi	Hakran Reisi
Yahya	Davut
Ayasan Reisi	Sultan Reisi
Ramazan	Abdülkadir
Müşketiyen Aşiret Reisi	Domilah Aşiret Reisi
Sa'dun	Derviş
Deşnekür Reisi	Manevdağ Reisi
Mahmut	Salih
Lif Nahiyesi Agavatından	Kıtan Reisi
Çeçen	Pozan"

Ayrılıkçı Kürtçü girişimlere yönelik Doğu vilayetlerinden Meclis-i Mebusan'a gönderilen protesto telgrafları, daha sonra Ankara'da açılan ve hemen bütün Anadolu'nun milli iradesini temsil eden Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne de gönderilmeye başlanmıştır. Bu protestolar arasında Solhan, Çemişkezek, Hasankeyf, Kangal, Palu, Bitlis, Adıyaman, Kâhta, Ahlat, Hızan, Şirvan ve Şırnak havalisi halkının Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne çektiği protesto telgraflarını²⁹, Eleşkirt halkının Kürt Şerif Paşa'yı kınayan telgrafını³⁰ ve Şırnak Aşireti Reisi Abdurrahman Ağa'nın diğer aşiretlere gönderdiği İngiliz karşıtı mesajını³¹ sayabiliriz.

Doğu vilayetlerinden gönderilen ve Kürt meselesi diye bir mesele olmadığını ifade eden telgraf şöyledir:³²

“Ankara'da Büyük Millet Meclisi Riyaset-i Celilesi'ne

Kürtler küçük lokmanın pek kolay yutulacağını vaktinden çok evvel anlamışlardır. Türk birliğinden ayrılmak zihniyetinde bulunanları Kürtler kendi milletlerinden addetmezler. Kürtlerin mukadderatı Türkün mukadderatıyla aynıdır. Biz

²⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre I, Cilt: 9, Ankara, 1954, s. 214.

³⁰ Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 3 Mart 1336 (1920), No: 13.

³¹ Mesut, İngiliz Belgelerinde Kürdistan, s. 37.

³² Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre I, Cilt: 9, Ankara, 1954, s. 132 – 133.

MİLLİ MÜCADELE YILLARINDA AYRILIKÇI KÜRT GİRİŞİMLERİNE
KARŞI DOĞU VİLAYETLERİNDEN MECLİS- MEBUSAN'A VE TBMM'NE
GÖNDERİLEN PROTESTO TELGRAFLARI

Kürtler Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nden başka halâşkâr beklemediğimiz gibi Düvel-i İtilafiyeden merhamet dilenmeye tenezzül etmiyoruz. Misak-ı Milli dahilinde sulh akdedilmesini teminen bütün varlığımızla hükümetimize müzaheret edeceğimizi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti dahilinde Kürtlüğün ayrı bir unsur olarak telakkisini hiçbir zaman işitmek istemediğimizi arz ile muvaffakiyetler temenni ve takdimi tazimat eyleriz.

İzoli Aşireti Reisi	Aluçlu Aşireti Reisi
Hacı Sebati	Mehmet
Bariçkan Aşireti Reisi	Ulemay-ı Ekrattan
Halil	Bekir Sıtkı
Bükler Aşiret Reisi	Ulemay-ı Ekrattan
Hüseyin	Rüştü
Ulemay-ı Ekrattan	Eşraf-ı Ekrattan
Avni	İzdelili Fehim
Ulemay-ı Ekrattan	Cürdi Aşireti Reisi
Halil	Mehmet
Zeyve Aşireti Reisi	Ulemay-ı Ekrattan
Halil	Hafız Mehmet
Eşraf-ı Ekrattan	Deyükân Aşireti Reisi
Hüseyin	Hüseyin
Eşraftan	Eşraftan
Bulutlu İbrahim	Nail
Eşraf-ı Ekrattan	Eşraftan
Zebunlu Halil	Sadık"

Kürt meselesi mevcut olmadığına ve Kürtleri ancak Büyük Millet Meclisi'nin temsil edeceğine dair Van Vilayeti'nden Hariciye Vekaleti'ne, Londra Konferansı murahhaslarına, Düvel-i Muazzama temsilcilerine yazılan ve Dahiliye Nezareti

tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti'ne sevk edilen telgrafta ise şöyle denilmektedir:³³

“Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesi'ne

Kürt meselesinin Konferans'ta mevzu-i bahs edilmesi münasebetiyle Van Kürt rüesasından intihab ettikleri vekillerinin Büyük Millet Meclisi'nde kendi namlarına idare-i hükümet ettiğinden ve konferanstaki Kürtleri ancak Büyük Millet Meclisi'nin heyet-i murahhasası temsil eylediğinden bahisle Hariciye Vekâleti'ne, Heyet-i Murahhasa'ya ve Londra'daki Düvel-i Muazzama murahhaslarına telgraflar yazılmış olduğu Van Vilayeti'nden bildirilmekle arz-ı malûmat olunur efendim.

14 Mart 1921

Dahiliye Vekili Namuna

Ahmet Muhtar”

Biz burada ayrılıkçı Kürt girişimlerini kınayan protestolardan sadece birkaç tanesini verdik. Yoksa Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun hemen her il ve ilçesinden olduğu gibi bölgedeki bir çok aşiret reisinden de protesto telgrafları yağmıştır. Bu protesto telgraflarında da görülebileceği gibi, Türkiye sınırları içerisinde yer alan Kürtler ile Türklerin ayrılmaz bir bütün olduğu dile getirilerek, din birliği, tarih birliği, ırk birliği, örf ve adet birliğinin oluşturduğu Türk milli birliğini kimsenin bozamayacağı üzerinde durulmuş, Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Türk milli hareketi etrafında toplanılarak İngilizlerin ve Fransızların bölgeye yönelik propaganda ve Ermeni - Kürt ortak hareketi yaratma girişimlerine büyük çoğunlukla yüz gösterilmemiştir.

Geçmişte olduğu gibi bugünde Türkiye'ye yönelik hiç de dostça olmayan tutumlar sergileyen batılı devletler, demokratikleşme ve insan hakları adı altında Türkiye'deki yapıyı bozmaya, yüzyıllardan beri Türklerle tek vücut olarak hareket eden Kürtleri azınlık statüsüne sokmaya çalışmaktadırlar.

³³ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre I, Cilt: 9, s. 140 – 141.

BİBLİYOGRAFYA

- Akbıyık, Yaşar, Milli Mücadelede Güney Cephesi (Maraş), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.
- Baytok, Taner, İngiliz Kaynaklarında Türk Kurtuluş Savaşı, Ankara, 1970.
- Bilsel, M. Cemil Lozan I, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1998.
- British Documents On Foreign Affairs, Series B, Part II, Volume I, Doc.99, 163681, No: 2271.
- Erer, Tekin, Kürtçülük Meselesi, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1994.
- Helmreich, Paul C. Sevr Entrikaları, Büyük Güçler, Maşalar, Gizli Antlaşmalar ve Türkiye'nin Taksimi (Çev: Şerif Erol), Sabah Kitapları, İstanbul, 1996
- S. Kaya Seferoğlu - Kemal Türközü, 101 Soruda Kürtlerin Türk Boyu, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, Ankara, 1982.
- Kansu, M. Müfit, Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber, T.T.K Yayınları, Ankara, 1997.
- M. Kemal Öke, İngiliz Ajanı Binbaşı E.W.C. Noel'in "Kürdistan Misyonu" (1919), Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1992.
- Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, Devre IV, Cilt: 1, Ankara, 1992.
- Mesut, Ahmet, İngiliz Belgelerinde Kürdistan, Doz Basım ve Yayıncılık, İstanbul, 1992.
- Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1970
- Öke, M. Kemal Belgelerle Türk - İngiliz İlişkilerinde Musul ve Kürdistan Sorunu 1918- 1926, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1992.
- Ömer Kürkçüoğlu, Türk-İngiliz İlişkileri (1919-1926), Ankara, 1978.
- Perinçek, Doğu, Kurtuluş Savaşı'nda Kürt Politikası, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999
- Sonyel, Salahi R., Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I, T.T.K Yayınları, Ankara, 1995.
- Şimşir, Bilal N., İngiliz Belgelerinde Atatürk I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.
- Şimşir, Bilal N., İngiliz Belgelerinde Atatürk II, T.T.K Yayınları, Ankara, 1975.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre I, Cilt: 9, Ankara.

Ulubelen, Erol, İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye, İstanbul, 1967. Yayınları, İstanbul, 2001.

ÖZET

XIX. Yüzyıl boyunca “Şark Meselesi” adı altında Osmanlı Devleti’ni parçalamaya çalışan Avrupa’nın büyük devletleri, bu amaca ulaşmak için Osmanlı Devleti bünyesindeki Rum, Bulgar, Sırp, Ermeni ve diğer küçük Hristiyan grupları ile Arap ve Kürt unsurlarını kullanmışlardır. Avrupa Devletlerinin bu politikaları sonucunda XIX. Yüzyılda ve XX. Yüzyılın başında Doğu Trakya hariç Osmanlı Devleti’nin Balkan toprakları tamamen elden çıkmış, Asya kesiminde Arapların bağımlılığı kâğıt üzerinde kalmış, Ermeni meselesi Avrupa kamuoyunun önemli bir konusu haline gelmiş ve ayrılıkçı Kürtçüler yaratılması başarmıştı. Yalnız Kürtler bu ayrılıkçıların peşine gitmediğinden İtilaf Devletleri, gerek I. Dünya Savaşı ve gerekse milli mücadele yıllarında Türkiye topraklarının da önemli bir kısmını içine alan bir bölgede bir Kürt devleti kurmayı başaramamışlardır. Zira yüzyıllardır Türklerle birlikte hareket eden Kürtler, üzerlerindeki yoğun ayrılıkçı propagandaya rağmen Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki milli hareket içerisinde yer almışlar, İtilaf Devletleriyle birlikte hareket eden sözde Kürt aydınlarına sert tepki göstermişlerdir. Doğu ve Güneydoğu halkının ortaya koyduğu tepkilerden biri de, ayrılıkçı Kürtçü girişimlere karşı gerek son Osmanlı Mebusan Meclisi’ne, gerekse Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne gönderdikleri protesto telgraflarıdır.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Doğu Vilayetleri, Ayrılıkçı, Kürtçü, Şerif Paşa, İngiltere

ABSTRACT

THE PROTEST TELEGRAPHS SENDING TO OTTOMAN DEPUTS ASSEMBLY AND TURKISH GREAT NATIONAL ASSEMBLY FROM EASTERN PROVINCES AGAINST TO SEPERATIST KURD ATTEMPTS

Great states of Europe trying to break into pieces the Ottoman State under the name of “East Problem” during XIX th century, abused Greeks, Bulgarians, Serbs, Armenians and other small Cristian people and Arabs and Kurds in Ottoman Empire to obtain this aim. At the end of this politics, Ottoman Empire losed the Balcans except for East thrace in XIX th century and at the begining of XX th century. In the other side, the dependence of Arabs to Ottoman Empire remained on paper, Armenian problem came to order in European public opinion and appeared seperatist Kurds. But, European states

failed to establish the Kurd state on Ottoman lands because the Kurds didn't adopt this seperatist opinions. The Kurds behaving with the Turks joined nationalist struggle under the leadership of Mustafa Kemal in spite of the seperatist propaganda, The Kurds reacted against the so-called Kurd entellectuals acting with Entente Powers. One of these reactions were protest telegraphs sending to Ottoman Deputs Assembly and Turkish Great National Assembly against of to seperatist Kurdish attempts.

Key Words: Nationalist Struggle, Eastern Provinces, Seperatist, Kurdish, Şerif Pahsa, England